

Box 45184, 104 30 Stockholm
Telefon 010-788 50 00 • registrator@ivo.se
www.ivo.se • Org.nr 202100-6537

Regionala tillsynsavdelningen sydväst

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se

Remissvar över betänkandet Tryggare hem för barn (SOU 2022:71)

Ert dnr Ju2023/00125.

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) lämnar de synpunkter på förslagen och betänkandet som framgår under respektive rubrik nedan. I övriga delar redovisar IVO inte några synpunkter. Om inget annat anges avser hänvisningarna betänkandet¹.

Förslagen som rör 6 kap. 8 § föräldrabalken

IVO har övervägt betänkandet och förslagen i den här delen bland annat utifrån följande delar av kommittédirektiven. Under Utredningsuppdraget anges som underrubrik *Behöver reglerna om vårdnadsöverflyttning ändras för att öka tryggheten för barn som är placerade i familjehem?*² Efter hänvisningar till bland annat förändringar i SoL³ och LVU⁴ rörande tidpunkten för när socialnämnden särskilt ska överväga vårdnadsöverflyttning, anges att det ”finns nu anledning att även se över reglerna i föräldrabalken och överväga om förutsättningarna för vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrar bör ändras för att ytterligare tillgodose familjehemsplacerade barns rätt till trygghet. Det är viktigt att regleringen i föräldrabalken ger möjlighet till överflyttning av vårdnaden som innebär att principen om barnets bästa får genomslag i det enskilda fallet”⁵. Vidare anges: ”I de fall familjehemsplaceringen förväntas bli kortvarig med goda möjligheter till återförening finns det sällan skäl att överväga vårdnadsöverflyttning. När placeringen har varat länge och barnet är äldre finns det skäl att tro att vårdnadsöverflyttning i regel aktualiseras i de fall det är lämpligt (jfr rättsfallen NJA 1993 s. 666 och NJA 2014 s. 307). Däremellan finns de mer svårbedömda fall då det inte står klart från början hur lång familjehemsplaceringen kan komma att bli och om en återförening är möjlig. Det bör mot denna bakgrund övervägas om det är möjligt att ytterligare ringa in de fall då en vårdnadsöverflyttning bör ske.”⁶

¹ Tryggare hem för barn, betänkande av Utredningen om vikten av trygghet och kontinuitet för barn i utsatta situationer, SOU 2022:71.

² S. 411.

³ Socialtjänstlagen (2001:453).

⁴ Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

⁵ S. 413.

⁶ S. 413.

Utredaren fick bland annat i uppdrag att ta ställning till om förutsättningarna för vårdnadsöverflyttning bör ändras för att tillgodose familjehemsplacerade barns rätt till trygghet och stabilitet och hur övriga intressen – inte minst rätten till privat- och familjeliv – samtidigt kan tillgodoses.⁷

Vad gäller nuvarande utformning av 6 kap. 8 § föräldrabalken anför utredningen bland annat följande. ”Genom kravet i 6 kap. 8 § FB att det ska vara uppenbart bäst för barnet att rådande förhållande få bestå markeras bestämmelsens undantagskaraktär.”⁸

IVO konstaterar att förslaget till ny lydelse av bestämmelsen innebär att *uppenbart* tas bort. Samtidigt anger utredningen att syftet med dess förslag varken är att öka eller minska antalet vårdnadsöverflyttningar.⁹ De föreslagna ändringarna bedöms heller inte komma att påverka antalet utredningar om vårdnadsöverflyttning hos socialnämnden eller antalet mål om vårdnadsöverflyttning i domstol.¹⁰ Enligt IVO:s mening kan därför frågan ställas om den ovan beskrivna undantagskaraktären är tänkt att bestå efter ändringarna.

De ursprungliga förarbetena till 6 kap. 8 § föräldrabalken angav bland annat att bestämmelsen skulle ha till främsta syfte att förhindra att barn som vuxit upp i (vad som då kallades) fosterhem blir uppryckta från en miljö där de har funnit sig till rätta och känner en större trygghet och känslomässig förankring än i det tidigare hemmet. Och vidare, att det (för tillämpning) krävs att barnet har fått en så stark bindning till sitt nya hem att det uppfattar det som sitt eget.¹¹

IVO uppfattar att utredningen lägger sig nära dessa ursprungliga förarbetsuttalanden. Bland annat anför utredningen: ”För att en vårdnadsöverflyttning ska bli aktuell krävs det att barnet fått en så stark anknytning till familjehemsföräldrarna att barnet ser dem som sin familj. Detta utesluter inte att barnet har en relation till sina föräldrar. Det avgörande är om barnets anknytning till familjehemsföräldrarna är så pass stark att barnet har rotat sig där känslomässigt. Barnet ska ha rotat sig i familjehemmet och där känna sådan stabilitet och gemenskap att barnet uppfattar hemmet som sitt eget.”¹² Utredningen anför vidare: ”En vårdnadsöverflyttning kan aldrig komma i fråga om barnet inte fått en sådan anknytning till familjehemmet och där känner en sådan stabilitet och gemenskap att barnet uppfattar det som sitt eget hem.”¹³ IVO menar att även dessa – av utredningen – angivna förutsättningar väcker frågan om den ovan beskrivna undantagskaraktären är tänkt att bestå.

⁷ S. 416.

⁸ S. 118, med vidare hänvisningar till förarbeten och praxis.

⁹ S. 142.

¹⁰ S. 345.

¹¹ Prop. 1981/82:168 s. 70.

¹² S. 147.

¹³ S. 153.

IVO konstaterar sedan att utredningen föreslår att återföreningsprincipen ska tydliggöras¹⁴; ”[g]enom att föra in återförening som ett centralt begrepp i lagtexten stärks barnrättsperspektivet. Utredningen gör denna bedömning eftersom det blir tydligare att återförening är huvudregeln vilket är positivt utifrån barns rätt till sina föräldrar (se artikel 9 barnkonventionen)”¹⁵. ”Med återförening som ett centralt begrepp i lagtexten tydliggörs också än mer att huvudprincipen är att det ska ske en återförening mellan barnet och barnets föräldrar. Detta är väl förenligt med barns och föräldrars rätt till privat- och familjeliv som säkerställs enligt artikel 8 i Europakonventionen samt genom Europadomstolens praxis på området”¹⁶.

Den aktuella bestämmelsen riktar sig dock till domstolen och avser förutsättningarna vid tiden för domstolens prövning av en ansökan om vårdnadsöverflyttning. IVO uppfattar att den egentliga, då styrande, principen föreslås vara principen om barnets bästa. Det kan finnas skäl att överväga hur socialnämnderna kommer att uppfatta det föreslagna tydliggörandet av återföreningsprincipen just i aktuell bestämmelse.

Av ovan anförda skäl bedömer IVO det som tveksamt om det genom betänkandet och författningsförslagen i den här delen ytterligare ringas in de fall då en vårdnadsöverflyttning bör ske. IVO ser sammantaget inte heller hur tryggheten för familjehemsplacerade barn skulle öka jämfört med nuvarande ordning.

Förslagen som rör nya bestämmelser i 20 kap. 9, 10, 10 a, 10 b, 10 c §§ föräldrabalken

IVO lämnar följande synpunkter på förslaget att det vid prövningen av frågor om särskilt förordnad vårdnadshavare eller tillfällig vårdnadshavare enligt 6 kap. 7–8 a och 10 d §§ ska förordnas ett offentligt biträde för *barnet*.

Utredningen har anført bland annat följande. ”En fråga som utredningen har att ställa sig är varför det finns ett behov av biträde vid just prövningen av frågor om vårdnadsöverflyttning. Här tar utredningen fasta på följande. För många barn innebär en vårdnadsöverflyttning att kopplingen till ursprungsfamiljen upphör. Om en vårdnadsöverflyttning å andra sidan inte sker kan det innebära att barnet flyttar hem till sina föräldrar, vilket medför att barnet rycks upp från sin trygga tillvaro.”¹⁷ IVO vill framhålla att föräldrarna även efter en vårdnadsöverflyttning fortfarande är föräldrar, ibland också med ett av domstol reglerat umgänge. Vidare behöver placeringen som sådan inte upphöra till följd av allmän domstols eventuella avslag på socialnämndens ansökan om vårdnadsöverflyttning. Utredningens argument för behovet av biträde vid just prövningen av frågor om vårdnadsöverflyttning kan enligt IVO:s mening behöva övervägas närmare.

IVO går sedan vidare till utredningens förslag att det offentliga biträdet för barnet inte ska vara barnets ställföreträdare.

¹⁴ S. 136 ff.

¹⁵ S. 141.

¹⁶ S. 142.

¹⁷ S. 200f.

IVO instämmer i inledningsvis i att det är av stor vikt att barnets biträde står utanför eventuella intressekonflikter i målet.¹⁸ Som offentligt biträde kommer många gånger advokater och deras biträdande jurister att utses. När de inte arbetar utifrån ett ställföreträdarskap, har de som huvudregel att följa klientens vilja och instruktioner om hur ett uppdrag ska utföras och ifråga om vilka besked som ska lämnas till domstolen. IVO menar att det framstår som oklart hur ett offentligt biträde, som inte är barnets ställföreträdare, ska kunna stå utanför de eventuella intressekonflikter som barnet är påverkat av.

Vidare instämmer IVO i att det finns risk att uppdragen som offentligt biträde för yngre barn riskerar att bli innehållslösa om biträdet inte är ställföreträdare, eftersom de yngre barnen kanske inte lämnar så mycket uppgifter om sin situation. Utredningen redovisar bland annat att advokater som den har varit i kontakt med har lyft fram exempel på detta.¹⁹ Utredningen anför att det grundläggande syftet med att införa en rätt till biträde för barn vid prövningen av vissa frågor om vårdnadsöverflyttning är att stärka barns rätt och ställning i dessa processer.²⁰ Det framstår enligt IVO:s mening som olyckligt med en reglering som i praktiken alltså kan innebära svårigheter att stärka just de yngre barnens rätt och ställning i dessa processer.

Trots att utredningen alltså föreslår att biträdet inte ska vara ställföreträdare, utan att uppdraget ska vara ”begränsat till att enbart biträda barnet och förmedla dennes åsikter”²¹, får vissa av utredningens resonemang om bitrådets roll anses peka på behovet av ställföreträdarskap. Biträdet förutsätts bland annat i allmänhet bevaka barnets rättigheter och se till att exempelvis tillräckligt underlag om barnets situation hämtas in. Biträdet förutsätts bevaka att det i socialnämndens utredning noggrant redogörs för det arbete som har gjorts i fråga om återförening mellan barnet och ursprungsfamiljen. Vidare anges att ett ”biträde som enbart har ett barnrättsperspektiv kan ha en nyttig roll i att se till att alla barnets rättigheter enligt barnkonventionen beaktas i en utredning om vårdnadsöverflyttning”²². IVO menar att det kan ifrågasättas om ett offentligt biträde som inte är ställföreträdare kan ha ett så allmänt hållet barnets bästa-perspektiv på sitt uppdrag; biträdet bör inte förutsättas kunna föra fram sådant som pekar i en annan riktning än den som barnet önskar.

Förslagen som rör 6 kap. 11 § SoL

Utredningen anför bland annat att de insatser som enligt utredningens förslag ska belasta placeringskommunen är sådana insatser som barnet annars hade haft rätt till i sin bosättningskommun.²³ Detta kan enligt IVO uppfattas på så vis att i princip vilka insatser som helst är tänkta att omfattas av bestämmelsen (till exempel även

¹⁸ S. 219.

¹⁹ S. 221f.

²⁰ S. 219.

²¹ S. 229.

²² S. 223.

²³ S. 349.

insatser som avser behov som inte var kända vid tidpunkten för vårdnadsöverflyttning, insatser flera år framåt i tiden eller omfattande insatser). Författningsförslaget i sig anger dock att socialnämnden i den kommun som beslutat om familjehemsplaceringen får bevilja fortsatta insatser till barnet. IVO menar att ordalydelsen av författningsförslaget snarare pekar mot att det är fråga om sådana insatser som var aktuella vid tidpunkten för vårdnadsöverflyttning.

IVO konstaterar att ”utredningen har övervägt om rätten till fortsatta insatser ska formuleras som ett krav för placeringskommunen eller som en möjlighet” och vidare bland annat att det ”är utredningens uppfattning att det för flera barn fungerar bra med stöd från bosättningskommunen efter en vårdnadsöverflyttning. Detta bör fortsätta vara huvudregeln.”²⁴ Skrivningen om huvudregel väcker frågan om författningsförslaget i den här delen kommer att bli en sådan välfungerande ordning för socialnämndens stöd efter en vårdnadsöverflyttning som familjehemsföräldrar och barn kan känna sig trygga med.²⁵

Även om förslaget har utformats som en möjlighet för placeringskommunen, ser IVO ett behov av att det tydligare anges vilken ansvarsfördelning som avses. Oklarheter i ansvarsfördelning kan generellt antas öka riskerna för uteblivna eller försenade insatser.

Sammantaget finns det skäl att ifrågasätta slutsatsen att förslaget innebär att fler familjehemsföräldrar känner sig trygga med att överta vårdnadsansvaret om ett barn.²⁶

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektören Sofia Wallström. I den slutliga handläggningen har avdelningschefen Jörgen Vennsten, chefsjuristen Karin Lewin och inspektören Åsa Dalman deltagit. Inspektören Anders Larsson har varit föredragande.

Beslutet har godkänts elektroniskt den 4 maj 2023.

²⁴ S. 158.

²⁵ Jfr kommittédirektiven, s. 415.

²⁶ S. 159.